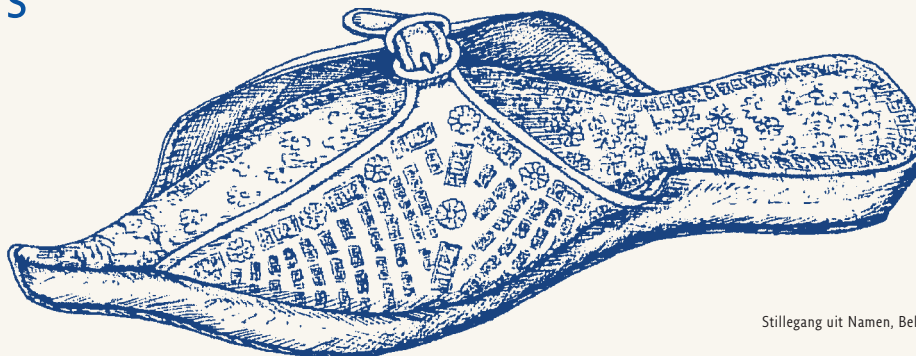

Middeleeuwse minne op pantoffels

MARC DORST

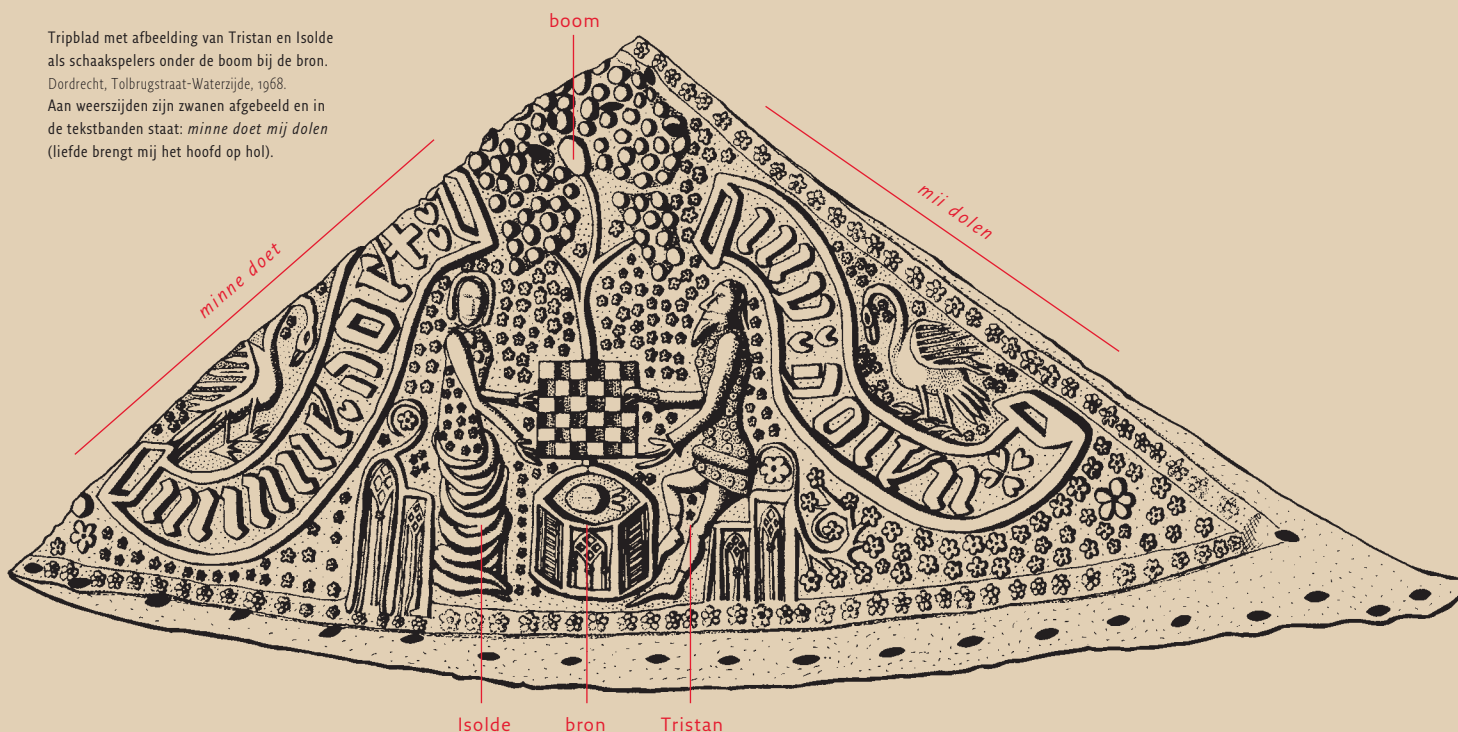
Stillegang uit Namen, België (Goubitz, 2001)

In Dordrecht zijn al verschillende keren resten opgegraven van een bijzonder soort middeleeuws schoeisel: ledertrippen. Zo ook op de locatie van het huidige Statenvlein, waar in de 14de eeuw een leerbewerker woonde. Het gaat om een soort pantoffel, vaak versierd met een voorstelling uit het populaire middeleeuwse liefdesverhaal van Tristan en Isolde.

STILLEGANG EN EEUWIGE TROUW

'Met stille gang door het huis gaan'... Is de stillegang de middeleeuwse 'bordeelsluiper'? In ieder geval gaat het om een soort slipper van leer die binnenshuis gedragen werd. Deze 'pantoffel' bestaat uit twee aan elkaar genaaide leren zolen met daartussen een opvulling van zacht materiaal, bijvoorbeeld kurk. Ter hoogte van de wreef zaten twee drie-hoekige leren banden (tripbladen) die met een gesp aan elkaar vastgemaakt konden worden. Stillegangen waren in de 14de eeuw luxe schoeisel. Ze zijn bij opgravingen onder andere gevonden in Reimerswaal, Leiden, 's Hertogenbosch, Rotterdam en Mechelen en natuurlijk in Dordrecht.

Tripblad met afbeelding van Tristan en Isolde als schaakspelers onder de boom bij de bron. Dordrecht, Tolbrugstraat-Waterzijde, 1968. Aan weerszijden zijn zwanen afgebeeld en in de tekstbanden staat: *minne doet mij dolen* (liefde brengt mij het hoofd op hol).

De leren banden van trippen worden in opgravingen ook regelmatig los gevonden. De banden van houten trippen zijn meestal sober, maar die van ledertrippen zijn vaak prachtig versierd. Dat heeft er waarschijnlijk mee te maken dat de fraai gedecoreerde stillegangen een liefdesgeschenk waren: veel landen kennen de traditie dat de bruidegom bij het huwelijk een paar schoenen aan de bruid geeft. Het is dus goed mogelijk dat dergelijke 'pantoffels' leren liefdesverklaringen waren, waarmee de man zijn vrouw eeuwige trouw beloofde.

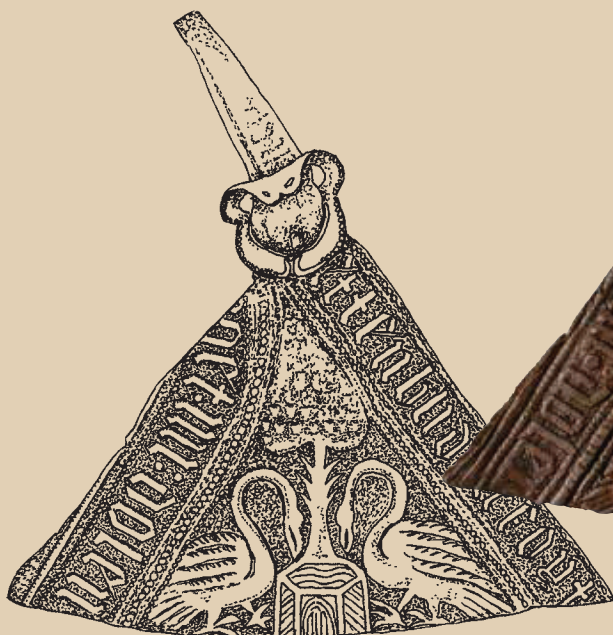
HEIMELIJKE LIEFDE

En dat is precies waar het over gaat op de leren banden van enkele 14de-eeuwse Dordtse stillegangen: liefde en trouw. Symbolisch, met voorstellingen uit het middeleeuwse liefdesdrama van Tristan en Isolde. Voor zover bekend dateren de oudste geschreven versies van dit verhaal uit de vroege 12de (Thomas van Brittannië) en 13de eeuw (Gottfried van Straßburg). Favoriet is de 'boomgaardscène' uit het verhaal.

SCHAAKSPEL EN ZWANEN

Op veel tripbladen worden scènes uit het verhaal van Tristan en Isolde afgebeeld. Soms zijn de twee geliefden zelf afgebeeld, al schaakspelend – een verwijzing naar hun liefdesspel –, soms zijn ze voorgesteld als twee zwanen rond de bron. Ook onder 14de-eeuwse Dordtse geliefden was dit thema dus in trek en de middeleeuwse ambachtsman 'van het Statenplein' stempelde het in leer. <

Tripblad met afbeelding van Tristan en Isolde als twee zwanen. Dordrecht, Statenplein, 1997. In de tekstband staat links: *(minne d) doet mi dolen* (liefde doet mij dwalen) en rechts: *(m) etten bliden foyt*. 'Metten bliden' kan vertaald worden als blij of opgewekt. Foyt is lastiger: 'foye' is Middelnederlands voor reis, weg of tocht, 'foi' is Frans voor vertrouwen of trouw. Misschien werd er bedoeld: 'de liefde doet mij dwalen, maar ik ga vol blijdschap/vertrouwen op weg'.

Tristan is de beste krijgsman van koning Mark van Cornwall, Isolde is de vrouw van de koning. Maar Tristan en Isolde worden verliefd op elkaar door het per ongeluk drinken van een liefdesdrank die eigenlijk bedoeld was voor Isolde en Mark.

In de boomgaard van het kasteel ontmoeten Tristan en Isolde elkaar in het geheim bij een boom naast een bron. Maar de koning heeft argwaan gekregen en wil de geliefden op heterdaad betrappen. Daarom verstopt hij zich, samen met zijn dwerg, in de boom. Tristan heeft dit echter door en doordat hij bij de ontmoeting met Isolde niet direct op haar afloopt, wat hij anders altijd doet, maakt hij haar duidelijk dat er iets mis is. Met gebogen hoofd loopt Isolde op hem af, waardoor ze, bij hem aangekomen, drie gezichten in het water van de bron ziet terwijl er maar één man staat... Wetend dat ze worden bespied, redden ze de situatie door een algemeen gesprekje te voeren en lovend over de koning te spreken.

Gottfried von Straßburg (in het blauwe gewaad) leest voor uit zijn Tristan (Codex Manesse, 14de eeuw).

Hieronder staat de tekst van de boomgaardscène uit de 13de-eeuwse versie van Gottfried von Straßburg. In rood gemarkeerd zijn de vermeldingen van de boom en bron en de herkenning van de drie gezichten door Isolde aangegeven. Hoewel hierin het woord 'schaduw' (schate) gebruikt wordt, gaat het waarschijnlijk om de weerspiegeling in de bron.

si nam ir mantel al zehant
umbe ir houbet sî den wand
und sleich durch bluomen und durch gras,
hin dâ boum und brunne was.
nu daz si kam sô nâhen,

das sie beiden ein ander sâhen,
Tristan stuont alles ze stete,
daz er doch nie dâ vor getete.
sine kam ê mâles zuo z'im nie,
ern gienge verre gegen ir ie.

nu wunderte Îsôte
sêre unde genôte,
waz dirre maere waere.
ir herze daz wart swaere.
si begunde ir houbet nider lân

und vorhtlîche gegen im gân,
der verte sî grôz angest nam.
nu s'alsô lîse gênde kan
dem boume ein lützel nâher bî,
nu gesach si mannes schate drî

und wiste niuwan einen dâ.
hie bî verstuont si sich iesâ
der lâge inde der vâre
ind ouch an dem gebâre,
den Tristan hin z'ir haete.

UIT: GOTTFRIED VON STRAßBURG (CA. 1210)